

ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՊՐԵՐԻՍԻ ՏՈՒՆ

ՄԱՐՏ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մեջ:

Մեր հասցեն: Тифлисы, Редакция «Мир»
Գրամ. Тифлис. Редакция «Мир»
Տեղե. ֆ. օ. № 253.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և օրերից):

Գալուստարությունը ընդունվում է ամեն լիցուով:

Գալուստարությունների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկով:
Տեղե. ֆ. օ. № 253.

ՀԱՅԿԵԱՐԱՐԻ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐԱՌՆԻ

ՔՐԻՍՏԻԱՆԱԳՈՒԹԻՒՆ

Համայնքի դիրքը. — Ներքին Տնտեսություն. Ժողովրդական ներկայացուցիչները Բագուում. Նամակ Գանձակից. Նամակ Խմբագրություն. Նամակ Խմբագրություն. Ներքին լուրեր. ԱՄՏԱԲԻՆ. Տնտեսություն. Նամակ Գաղութատանից. Արտաքին լուրեր. Հնդկաստան. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ՔՐԻՍՏԻԱՆԱԳՈՒԹԻՒՆ. Պատկերներ Րաֆֆի կեանքից:

ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԴԻՐԵՐ

Նորից հրապարակի վրա է գրված գիւղական համայնքի հարցը: Արդեօք նա մի այնպիսի հիմնարկություն է, որ պետք է պահել և խնամել, թե՛ նա հնարավոր է և կորցրել է իր կենսականությունը:

Քիւղական համայնքի կազմակերպությունը Անդրկովկասում փոքր ինչ տարբեր է այն համայնքից, որ գոյություն ունի Ռուսաստանի ներքին նահանգներում: Մեր գիւղերում վաղ ժամանակներից տիրում է մի կարգ, որ յայտնի է համայնքային կարգի անունով: Այդ կարգը հին ժամանակներից բնորոշում է համայնքային կարգի անունով: Նա գործնականապես վճռում էր գիւղական հարկատուների դժուար հարցը և սահմանում էր տուրքերը համայնքային գիւղացու ունեցած հողին:

Ներկայ տնտեսական աղբյուրներում առաջ են բերել մի շարք նոր պայմաններ, որոնց վերաբերված գիւղացին դեռ չէ կարողացել գիտակցական դիրք ընել և խորհալու է անորոշության մեջ: Առաջ, օրինակ, երբ ազգայնական թեմերը, որքան էր, գիւղացին ուրախություն հրապարակում էր տուրքի հարցում: Նախքան հողաբաժինների, որովհետև մեծ հողաբաժինների հետ միասին զուգընթաց գիւղացու վրա ծանրանում էին և համայնքային պայմանները, հրապարակված հողաբաժիններից, տեղի գիւղացին ազատ

վում էր և աւելորդ ծանր տուրքերից: Իսկ այժմ հանգամանքները փոխվել են. ազգայնականները խտացել է, հողի քանակությունը, իւրաքանչիւր տան վրա հաշված, պակասել է և այլ ևս ոչ ոք չէ ցանկանում հրաժարվել հողից և պատրաստ է ամենամանր տուրքեր իր վրա լսանք առնել, միայն թե կարողանայ հողից իր ձեռքը: Առաջ նա չէր նախանձում շատ հող ունեցողին, իսկ այժմ նա կռիւներ է մղում իր հարեանների հետ, եթե նրանք գիւղական հողերը իրանց ձեռք են գցում աւելի մեծ չափով քան նրանք իրաւունք ունեն օրէնքով: Առաջ գիւղացին երբեք ձայն չէր հանում այն բանի դէմ, որ գիւղական հողերը ինքնաժամկետ, այլ մնում են տասնակուսարիներ շարունակ այս և այն համայնքի տնտեսականության տակ, իսկ այժմ նա չէ կարողանում հաշտվել այդ անարգարութեան հետ:

Իրտոգութունը ցույց է տալիս, որ մեր գիւղացիների մեջ փոքրին տասնակուսարիներում, նկատվում է երկու հոսանք, որոնցից մէկը ձգտում է ուժեղացնել համայնքային հողատիրութեան օգին, իսկ միւրը, ընդհակառակը, ամեն ջանք է գործ դնում ձեռնադրել այդ օգին և վերջ դնել հողաբաժնեւորութեանը գիւղերում: Սակայն հողի գիւղացին ձգտում է հողաբաժնեւորութեան սկզբունքը պինդ պահելու, որովհետև միայն նրա միջոցով նա կարող է ստանալ բաւականաչափ հող իր համար: Այդ պատճառով գիւղի միջին և աղքատ դասակարգը պահանջում են հողաբաժնեւորություն, իսկ հարուստները դիմադրում են: Միւս կողմից նկատվում է, որ այն գիւղերում, ուր սկսում է զարգանալ այդ գեոքոմիկան, գիւղացիները բոլորը ձգտում են իրանց հողերը բաժանել, որպէս զի իւրաքանչիւրը իր կտոր հողի վրա կարողանայ աշխատանք գործ դնել և փոխհիշելու, որ նա ինքը պետք է լինի իր աշխատանքի արդիւնքի տէրը:

Հարցը դրված է հրապարակի վրա և մանրամասն դեռ չէ ուսումնասիրված: Իսկ անհրաժեշտ է, որ նա լուրջ կերպով ուսումնասիրվի:

ՆԵՐՔԻՆ ՏՆՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՆԵՐԿԱՅՈՒՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱՐԻՈՒՄ

Փետրվար ամսվայ ընթացքում ժողովրդական զուարճութիւնների կազմակերպող ընկերությունը միմիայն երեք զուարճութիւն կազմեց՝ մէկը առաւել, երկուսը հայերէն և մի մանկական առաւել, որից յետոյ ժամանակաւաւորապէս դադարեցրեց իր գործունէությունը:

Ինչպէս յայտնի է, 1901 թւին կազմակերպված ժողովրդական զուարճութիւնների կազմող ընկերությունը (ОБЩЕСТВО НАРОДНЫХ РАЗВЛЕЧЕНИЙ) իր գործունէությունը սկսեց Սև թաղաւորում, իսկ անցաւ տարվանից դրանց միացաւ Նաւթարդիւնաբերողների խորհուրդը իր գործունէությունը, որը յատկացրել էր համագործակցությունը: Գործի ընթացքի մասին յայտարարեց հաղորդել եմ Մշակի ընթերցողներին: Ինչպէս լրագրի աշխատակից և հասարակական անդամ, ես միշտ մի առանձին հանդէս եմ գրագիւղ այն դէպքերում, երբ գրված, մտաւայնած դասակարգը աւելանալով ընդհանուր ուշադրութեան և ամեն անգամ առանձին գործունէություն համար տրամադրել եմ մեր ինտելիգենցիայի նրանց վերաբերմամբ ուշադրութեան արժանացնելու պէտքը: Այսօր ինչ միջանկյալ է արժանացնել այն մեզ իրականութեան կտորներից մէկը, որոնք տնայական են լինում միջոցառողները, ընդհանուր խաղող կեանքի ընթացքը:

Նաւթարդիւնաբերողների խորհուրդը, յանձն էր կոմիտէի, չէ կամեցաւ բաւականաչափ միմիայն փող տալով, այլ կամեցաւ նաև ակտիվ դեր խաղալ՝ դիրքեւորութիւն սերում է համարեալ ամեն մարդ, թէ ընդունակ թէ անընդունակ: Բացի այդ, նա այդ բանում իր

եռանդը անպայման չափազանցեց, որ զուարճութիւնների իսկական կազմակերպողները, որոնք այնքան եռանդ և ջանք էին գործ դրել այդպիսի մի ծանր գործի նախաձեռնութեան համար, — ստիպված եղան ասպարէզից հեռանալ տեղի տալով «ես»-երի անաւան թաղաւորութեան:

Նրանք վերադարձվել էին համարում իրանց այն բանից, որ նաւթարդիւնաբերողների խորհուրդը, մեծ յոյս ունենալով իր ունեւորութեան, արհամարհեց այնքան եռանդով և անձնուիրութեամբ, սկսված և վարած գործունէությունը: Մնում էր տպագրել, որ ֆանատիկոս անձնուիրութիւնը, անկեղծ գործունէությունը միշտ յաղթող են եղել ամեն տեսակ արգելքների և անկալի ոտնձգութիւնների: Ոչինչ չուներ նրանք, բացի կենդանի գործունէութեան ապացույցներից և ժողովրդի համակրութիւնից, Նրանք ստիպված եղան իրանց գործունէությունը տեղափոխել քաղաք, որ վարուց կարող էր նոյնպիսի զուարճութիւններին:

Միակ յարմար շինություն, որտեղ հնար էր կազմակերպել այդ ներկայացուցիչները, — Վալդի մասնաւոր գիմնազիւն էր — Նախկին Մարգարիտական ընկերություն շինություն, եւ միմիայն ֆանատիկոս անձնուիրութիւնը, անաւան հաւատարմ կարող էին երկու շարափվայ ընթացքում, չափված ու ձևած բիւլետի, կարգի, բերել դրոշմ, չինել բեմ, նստարաններ և ուրիշ միւս բեմական պարագաներ: Ուղիղ երկու շարափից յետոյ, մարտի 2-ին, վերականգնել ներկայացուցիչները ուսերէն «Степной богатырь» պիեսայով: Մի չո. տեսնված աղողութիւն, մի աննկարագրելի զգուշութիւն մի աւելորդ անգամ եկան ապագացուցիչ, որ ժողովուրդը միշտ նրանց հետ է, ուլ առանց փարիսեցիութեան, առանց անձնական միտումների կարող է ծառայել նրա շահերին: 500 հոգուց աւելի հանգիստականներ լցրել էին դահլիճը (մի անգամ շարան էլ գրասենյակ էր մնացել) և իրանց անկեղծ ոգևորութեամբ մի ապուսկ տուրքին անկեղծների սիրահար գործիչներին (նշ նաւթարդիւնաբերողների խորհուրդին):

Ամսի 16-ին երկրորդ ներկայացումն է՝ հա-

դնէին ինչ, ինչ և պարզապէս անէր, թէ դնում էին հայրենիքը ուսումնասիրելու: Այդ ժամանակներում բաւ լուսաւանդված չէր հայրենիքը, բայց տեղի-թողիկները և լայնամեքը անէճքի տակ բանադրել էին այդ արքայան բառը:

Գ Լ Ո Ւ Վ IV

Րաֆֆիի ուղեւորութիւնները
Րաֆֆին 1857-ին իր 21 տարեկան հասակում, անցնելով թիֆլիս-պարսկական սահմանը, մի քանի հայաբնակ գիւղեր և վանքեր տեսնելուց յետոյ, դնաց հասաւ Վան քաղաքը, ինչպէս լով Այրեւոտանում: Գնաց տեսաւ և Վարադայ վանքը, ժամանակաւորապէս դարձրեց ծանօթացու յորմեան Հայրիկի հետ, դուրս նրա արած օգտակար բարեկարգութիւնները վարադայ վանքում: Դրանից յետոյ, մտնելով նաւով, դնաց Աղթամարի վանքը և այնտեղից դուրս եկաւ յուսանաւ և արիւտը տպագրութեան տակ: Այդ տխուր տպագրութեան տակ միայնակ և լռիկ գնաց նաւեց: Բզումանաց ծովափի ափերի մօտ և զարկելով իր արտի քնարի, լարերին, ողբաւ ձայն երգեց իր անգրասիկ երգը:

«Ձայն տուր, ուլ ծովափ, ինչու լուռ ես, Ողբակից լինել չկամիս դժբաղդիս, Ծարեցեք զեփեւ ալիքը վէտ վէտ, Խառնեցեք արտաւորք այս ջրերին հետ: Հայաստանի մէջ անցեցին վկայ, Սկզբից մինչ այժմ ինքուր ինձ ասա, Միթէ միշտ պապէս կը մնայ Հայաստան, Փշալից անուպատ ծորելիս, Բուրաւոտան: Այնուհետեւ թողնելով Վապուրքակաւ և նրա չորսկայքը, Րաֆֆին քաղաքի վանքը ու գիւղեր այցելելով՝ դնաց հասաւ Տարսիս տեսաւ: Մուշի մեղադրապատ դաշտերը և ս. Կարապետի վանքը, որ այնքան հոյակ ունի բարեկարգ պաշտ հայերի մէջ: Րաֆֆին ճիշտ ու կարգապետի որոշ ուխտի օրն էր հանդիպել վանքը,

ՔՐԻՍՏԻԱՆԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՅՏԻՆԵՐ

ՐԱՖԲԻԻ ԿԵՆՏՐԻՑ

(Նարեկականութիւն)

Գ Լ Ո Ւ Վ III

Առաջին շրջան 1858-ից մինչև 1868

Եւ Րաֆֆիի գործունէութեան շրջանը բաւ ժամել եւ 3 շրջաններ: Առաջինը՝ 1858-ից 68, երկրորդ շրջանը՝ 1868-ից 78, իսկ երրորդ շրջանը՝ 1878-ից մինչև 1888 թւականը:

Րաֆֆին Սալմաստում սկսել է գործել թէ որպէս գրադէտ և թէ որպէս առեւտրական մարդ, այլ և թղթակցելով այն ժամանակի պարբերական հայ օրագրերին: Մի կողմից էլ նա նիւթեր էր հաւաքում, իր ապագայ հեղինակութիւնների համար, իր եռուռ մաքրել լոյս աշխարհ բերելու համար թիֆլիսի կեանքը, նրան ու կացը և առաջած կրթութիւնը նրանում առաջ էին բերել վարքի ու բարքի յեղափոխութիւն, այնպէս որ այլ ևս Սալմաստի գիւղական կեանքը նրան չէր գալիս: Նա միմիայնակ երթարկեց իրանց տան ապրուստի ու հագուստի ձեռքը, եւ օրական եղանակով կահուստից իր պարագայ մուշի սենեակը, որ մինչ օրս էլ կայ: Այդ սենեակում դասաւորեց այն բազմաթիւ գրքերը, որ բերել էր իր հետ թիֆլիսից, թող որ հետգրեւծ էլ բերել էր տալիս Պոլսից՝ թէ նոյն քաղաքում, թէ Զմիւռնիայում և թէ Մուսթարեան հայրերի ձեռքով լոյս տեսած ուսումնական և կարեւոր գրքեր, որոնցով նա մի

յերէն իրաւունքն են Պէպօն Հաւատարմութիւնը, որ նաև հայ հասարակութիւնը իր առաջնայն ոգևորութեամբ կը դիմաւորէ այդ առաջին ներկայացումը և հնարաւորութիւն կը տայ շարունակելու այդ բարի և օգտակար գործը:

Ռ. Յովհաննիսեան
Բագու:

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻԾ

Մարտի 3-ին

«Մշակի» № 95-ում մի նկատողութիւն կայ տպած Չարեքի վարդապետի վախճանային ծայրագոյն վարդապետ Գեորգեանի մասին, այդ ստիպում է ինձ մի քանի խօսք ասել թէ վախճանային կարուածքի և թէ վախճանային վախճան վարդապետը վախճանային պաշտօնը ստանձնել է անցեալ դեկտեմբերի վերջերիս: Նրանից առաջ, Աստուածատուր վարդապետի մահից յետոյ, Չարեքի կարուածքը կառավարում էին երկու ժամանակաւոր կառավարիչներ, գերակա քահանաներ, որոնք գործել են նշանաւոր գեղծուհիներ ու ազգայնականներ:

Այդ աղոյքից իմանալ մի չարք ղեկավարութեանը մի պաշտօնական գրքերից, վախճան վարդապետը ցոյց տուեց մեզ յիշուող աւել տոմարներ՝ ժամանակաւոր կառավարիչների ստորագրութեամբ ու մի ուրիշ անձի, բարձր հոգեւոր կոչում ունեցող, կրօնով կրթած որոնցով նրանք զանազան մարդկանց իրաւունք են տուել վախճան անտառում ընկած, չորացած փայտ (ВАЛОЖНИК) հաւաքելու ու փայտ կտրելու ծառերից: Նրանք պարտաւոր էին այդ տոմարները տալ սխօղից ստացած ժապաւէնեալ մատենային ու գրել վերջինում ստացած փողի քանակութիւնը, այն ինչ բոլոր տոմարները գրած են հասարակ թղթի կտոր-տանքների վրա, մատենային մի հատ անգամ տոմարի չը կայ տուած ու նրանում մի կօպէկ անգամ մուտք չէ ցոյց տուած փայտի վաճառումից, վերջին տոմարը մատենային գրած է Աստուածատուր վարդապետի ձեռքով: Վախճան վարդապետին աղոյքի է պատահաբար ժողովել չլրկալ թուրք ու հայ գիւղացիներից այդ ապօրինի տոմարները վերջիններս քանակութիւնից պարզ երեւում է, որ ժամանակաւոր կառավարիչները անտառը հարիւր խորանարդ սածիլն փայտ են բաց թողել Չարեքի ծախիւններից, իսկ մի կօպէկ գոնէ ստացած գումարից իրանց հօր հոգու վարձքի համար չեն նուիրել վախճան... Տոմարակները, մատենային ու ուրիշ խիստ բազմամեղ մատենան եւ իմ աչքով տեսել եմ: Բացի այդ, ժամանակաւոր կառավարիչները պահել են ամբողջորդել ու կտրել են բազմաթիւ գերաններ, որ բոլորովին իրաւունք չունէին, քանի

ուր և տեսել էր հարիւրաւոր ուխտաւորներ, որոնք եկել էին հետաւոր երկրներէ՝ այդ, կին և երեխայ, թափելով վախճան դրամի և այլ և այլ ուխտեալ նուէրների ահագին հեղեղ: Ինչպէս ճանապարհի վրա հանդիպած վախճանը, այնպէս էլ ու. Կարապետի հարուստ վախճան գոհացողից աղքատների չէին թողել նրա վրա: Թէև Բաֆֆին մասամբ հասաւ իր նպատակին, բայց իր ցանկացած վայրերից շատերը չը կարողացաւ աչքից անցկացնել, թողնելով որ մի այլ յարմար ժամանակ այցելէ նրանց: Այնուամենայնիւ նրա հոգու թափանցող աչքերը նկատել էին այդ վայրերում և վախճանում անթիւ վրայակալ անմահ նիւթեր: Դժուար էր այդ թաւակներին միայնակ ճանապարհորդել այն կողմերը, նոյն իսկ այսօր էլ Այն երկարաշար ուխտաւորների կարաւանը, որի հետ Բաֆֆին ուղևորվել էր Մուշ, գիւրգաւանում էր Սալուստ, Բաֆֆին էլ ստիպւած իր ընկերակիցների հետ նոյն կարաւանով վերադարձաւ իր հայրենիքը, բերելով իր հետ բազմաթիւ զանազան նկարագիրներ, իր տեղագրական և այլ պիտանի ծանօթութիւններով, որոնք հետզհետէ դասաւորելով և մշակելով, ապագայ վիպասանութիւնների և գրուածքների հիմքը դարձան:

Բաֆֆին գրական գործունէութիւնը սկսվում է 1858-ից և զարգարում է 1888 թվականին, երեսուն տարեկան մի չլրան. բայց պէտք է ասել, որ նա միայն այդ չլրանի վերջին տասնամակումն է ընդմեաւոր իր բազմազան գրուածքներով, ինչպէս կը տեսնենք իր տեղում: Բաֆֆին թիւրքաց Հայաստանից վերադառնալով Սալմաստ, 1858 թվականից սկսեց թղթակցել «Հիւսիսափայլին» և «Արծիւ վասպուրականին»: Նա սաստիկ հետևող էր «Հիւսիսափայլին» թէ լեզուին և թէ նրա ուղղութեանը: Երկու գեղեցիկ և հետաքրքիր գրուածքներ, իր ճանապարհորդական տպաւորութիւններէն՝ «Նա գետնից «Հիւսիսափայլում», որոնցից

որ Չարեքի անտառները դեռ պաշտօնապէս չեն յանձնված հողեր վարդապետին, այդ գործողութիւնը պէտք է կատարվի առաջիկայ ամսուր միայն:

Հայաւետեանի կամ, ինչպէս քիչ վերև ասացի, բազմամեղ մատենան մէջ կառավարիչների անգույն ախորժակներն ու գալիք բնագրները բացարձակապէս աչքի են ընկնում համարեա ամեն տողում: Հասկացողութիւն տալու համար նրանց կազմած հաշի մաքրութեան մասին բաւական է բերել մի օրինակ միայն, հանգուցեալ Աստուածատուր վարդապետի թաղման վրա ծախսած են ցոյց տալիս 100 ր., այն ինչ այդ թաղումը ամենաշատը հազիւ մի 25 ր. նստած լինի. դնել են Գետաբէկում մի ութ ռուբլիանոց դազաղ ու արել մի քանի մանր մուշոր անհրաժեշտ ծախսեր: Թաղման ժամանակ Չարեքում ժողոված մարդիկ (թուով չափ քիչ, անձրևների պատճառով) կերել են իրանց հետ բերած հացը ու վաճառել մածունը, կաթը, իւղը, պանիրը և այլն: Այնուամենայնիւ 100 ր. կլանել էր կարող. կրթնողի դերը կատարել է կառավարիչների անյաղ ախորժակը, որը աւերածութիւններ ու կրանդիներ չափ է կատարել Չարեքի ձորում... Վախճան վարդապետը ինձ ցոյց է տուել այնպիսի ղեկավարներ ժամանակաւոր կառավարիչների գործունէութեան վերաբերյալ, որոնք ինձ բացարձակ իրաւունք են տալիս նրանց Չարեքի կողմաւորներ անուանել, այլ ոչ կառավարիչներ: Կարելի եղած դէպքում այդ օրով միայնակը տապալել կը գտնուի Դեկտեմբերի վերջերին ստանձնելով Չարեքի կառավարութիւնը ու պերճախօս գոկումէններով հաստատելով կառավարիչների կատարած գեղծումները, վախճան վարդապետը գալիս է յունկարին Գանձակ ու գանգատվում տեղական յարկաւոր, պատմում է նրան տեղի ունեցած ապօրինութիւնների մասին ու ցոյց տալիս ձեռք բերած դուրսմանները: Հայր յաջորդը յատկապէս խնդրում է նոր գործունէութիւն սկսել, աւելացնելով՝ «Ինչ գործ ունես չրանց հետ, ինչ արել են, իրանք են խաբար. իրանց թուրք իրանք, երեսը, դու լաւ կառավարի ու պարզ-բերես դու եկ իշխանութեան առաջ»: Վախճան վարդապետը չէ բաւականանում դրանով ու գտնում է գանգատվելու թիւթիւն ու այնտեղից էլ էլմիածին. ուղիղ մի ամիս է, ինչ նա բացակայ է վախճանից: Եթէ ես միշտն այժմս ոչինչ չեմ գրել այդ գայրագուցիչ գործի մասին, պատճառն այն է, որ սպասում էի Վախճան վարդապետի էլմիածնից վերադառնալուն իմանալու համար՝ այնտեղ գոնէ ցանկալի բաւարարութիւն է ստացել նա, թէ առաջարկութիւն՝ գործը հողով անել ու տեսածները մոռացութեան տալ նա միշտն օրս գեղ չը կայ,

մէկն էր Աղլիմարայ վախճան, նրանք տակցեցին, որքան յիշում եմ 1860 թվականին: Նրա գրասենյակին վրա միայն կարելի էր գտնել այն ժամանակի հայ պարբերական թերթերը—«Մասիս», «Մասեաց Աղաւթ», «Հիւսիսափայլ», «Կոստանկ» և «Վասպուրական» Թիւրք: Առաջին անգամ էր, որ ես տեսայ մի պարսկաստանցի հային, որ իր հայրենասիրական զգացմունքները հաղորդում էր օրագրերին, որպէս թղթակից, որովհետեւ այդ թաւակներին ամբողջ Պարսկաստանի հայերի մէջ ոչ միայն ուսման և ուսուցանականի, այլ և լրագրի ստացողի օրով և անանկութիւն կար:

Բաֆֆին աւելի քան ընթերցասէր էր. նրա հարուստ գրադարանը, հետզհետէ ստացած ոտաւ և հայ թերթերը և իր գրելիքները այնպէս էին զբաղեցնում նրան, որ շատ անգամ նա չարժանեցրելով տանից դուրս չէր գալիս: Բնաւորութեամբ արդէն մեղաւորազոտ, նա հազիւ թէ մասնակցում էր գիւղական գրօսանքներին և հանդէսներին. նա յարգում էր ծերերին և նրանցից էր ձեռք բերում հարց ու փորձով, թէ ինչն են անցել հին ժամանակներում: Երբեմն էլ գտնում էր նա Սալմա գիւղը, որտեղից էլ նիւթեր էր հաւաքում: Պաշտօնողի Յիշատակարանը կազմելու համար: Բաֆֆին սիրում էր հայկական երգերը, մասնաւորապէս Արաբիան, այս վեմ ընտանեկանութիւնը նա շատ իրաւամբ անուանում էր հայոց երգերի թագուհին:

Գ Լ Ե Ի Վ

Բաֆֆին հեղինակութիւններից այդ միջոցին գրելով պատրաստ էին նրա գրասենյակին վրա բազմահատոր «Փոքնիկներ», «Սալմաստի Յիշատակարան», «Կայծեր», «Սալմա» և «Նվաճիկներ»: Վերջին երկուսը մնում են մինչ օրս անապագայ վերջին, որ մի ստուար աշխատութիւն է, իր չքաւորութեան օրերում գրում է գրել և գտնվում է իր պարտապանի ձեռքում:

Էլմիածնում է: Փիւր գիւղի յայտնի կուլակները միշտ դէմ են եղել Չարեքի կառավարչի գոյութեան. բոլոր զատարանական հաստատութիւններում նրանք հակառակ են խօսեցել վախճան. վերջինս եթէ օրինաւոր կերպով տիրացել է լայնածաւալ կարուածքին, տարել է գործը, այդ համարեա բացառապէս եղել է չնորհիւ շրջակայ թուրքերի ցուցմունքների, այլ ոչ թէ փրկեցիներ: Վերջիններից ոչ ոք ժամանակաւոր կառավարիչներից չէր գանգատվում, քանի որ նրանք չափ ձեռնադրում էին իրանց, քանի որ նրանց հետ խօսքը մին արած տեղում էին Չարեքի ծախիւնները: Վախճան վարդապետը եկաւ թէ չէ, փրկեցիներ իսկոյն զինվեցին նրա դէմ, տեսնելով յանձին նրա երկրորդ Աստուածատուր վարդապետ: Վերջինիս գանգատները փրկեցիների մասին տպած են «Մշակի» 1902 թ. 199-րդ համարում: Վախճան վարդապետի մասին լավագոյն գանգատները արդիւնք են նաև պաշտօնագրերից եղած նախկին կառավարիչ քահանաների ինտրիգների. լաւ իմանալով, որ վարդապետը գնացել է նրանցից գանգատվելու Կաթողիկոսին, նրանք գանգատաւոր գիւղացիներ են ուղարկել ու ուղարկում քաղաք: Եթէ Վախճան վարդապետը անէր այն, ինչ որ գրած է «Մշակի» № 45-ում ու եթէ յիշեալ քահանաների խիղճը մաքուր լինէր, նրանք գեղծուհիներ գործած չը լինէին ու մաքրագործութիւններ կատարած, ոչ թէ գանգատաւոր գիւղացիներ կողարկելու քաղաք, այլ իրանք անձամբ քիչ մի տասն անգամ միջոց օրս եկած կը լինէին տողերիս գրողի մօտ, լաւ իմանալով, որ հիմնաւոր, փաստերով ապացուցած գանգատներն ընթացք կը ստանան:

Վախճան վարդապետ Գեորգեանը միշտն այժմսն պաշտօնն ստանալը եղել է Շուշու գաւառում գտնվող Ամարասի վաճառ վախճանային Անպայման գովել իրան. առ այժմս ես ինձ թոյլ չեմ տալիս, բայց քանի որ նա այնպիսի գովելի յամառութեամբ շատում է բաւալ նրանց ստորագրեալների գործած քառամեկի գեղծումները, պատճիւ տալ է ձգտում յանգաւորներին, աներկիւղ կուլում է նրանց դէմ, մոռանալով Աստուածատուր վարդապետի երգերական վախճանը, ինձ հիմք է տալիս չը պատաւար կարծիք յայտնել նրա մասին, միանգամայն յուսալով, որ արժանաւորութեամբ կը տանի Չարեքի վախճան պատմախառնաւոր պաշտօնը:

Ստ. Տէր-Աւետիքեան

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Կարս, մարտի 2-ին

«Մշակի» 32-րդ համարում մի հեղինակն

Բաֆֆին սկզբում սիրահար լինելով քնարին և բանաստեղծական ձևում ու համարած տողերին, այդ ուղղութեամբ էլ առաջ էր տանում «Փոքնիկներ» հատորները: Ս. Նազարեանցի ճառախօսութիւնները, Կիկերանի թարգմանութիւնները, «Հանդէս» նոր Հայաստանութեան երկու հատորները, Նալբանդեանցի գեղեցիկ գրուածքներն ու նրա թարգմանած «Քափա» ուսական «Հրէայի» I հատորը մի մի ուղեցոյց եղան Բաֆֆին, որոնցով էլ նա իր աշխարհաբար հարթեց:

Այժմ տեղն է, որ նրա կենսական տեղի ունեցած մի քանի փոքր ճանապարհորդութիւնները, այլ և մի քանի ուսումնական խօսակցութիւնները նկարագրեմ, որոնց ես էլ ներկայ եմ եղել:

Սալմաստումն ենք: Մի օր Բաֆֆին ինձ առաջ, «Ես արդէն ձանձրացել եմ տանը միայնակ նստելուց և որովհետեւ այս առաւօտ ձիով մի դրօսաւոր կատարել ձեռք հետ. մի այլ բանով ընկել էր ունեցել, արդէն ձիւր պատրաստ են: Դուք գիտե՞ք, ասաց նա, որ Այի տղա Երկաւը, որ մեր կողմերի քիւրդ վրաս նախաւորների ցեղապետն է, ինձ հետ բարեկամ է. գտնա՞ք նրա այժման կացարանը: Կաշկաւիկ, որ մի օգտակար և զուարճող ձուրակ է գեղեցիկ տեսարաններով. այստեղից հազիւ թէ 20 վերստ լինի. ես մի փոքրիկ ձիարչաւ. է, գտնա՞ք և մեր թիւթած կենսական մի փոփոխութիւն տանք: Մենք կէսօրից առաջ այնտեղ կը լինենք:

Մենք ուղևորվելով Սալմաստից դէպի արևմուտք և կողմերով տափարակ դաշտագետներ, որի վրա փոխված են բազմաթիւ գիւղեր, այնուհետև աստիճանաբար բարձրանալով սարահարթի վրա, մօտեցանք Հայկական հայաբնակ գիւղին, որ մօտ է քրդաբնակ գիւղերին: Մենք պէտք է անցնէինք այդ գիւղի մօտով: Աւելի առաջ գնալով, մենք լսեցինք մի հրաշալի

լուր էր տպւած Կարսի հայ թատերաւորների հասցէին: Ոնորում եմ թող տաք «Մշակի» մի քոցով մի համառօտ հայել տալ և մի քանի խօսք ասել այդ առիթով:

Կարսի թատերաւորների խումբը 1902 թվականի ընթացքում տուել է եօթը ներկայացում (որոնցից մէկը իբրեւ փորձ ժողովրդական) և երկու պարահանդէս: Ուրիշ անդամները նոյն տարեկան ընթացքում մասնակցել են օր-օրէկեանների տուած ներկայացումներից երկուսին և Կ. Ս. Միլիքեանի տուած ներկայացումներից մէկին: Ուրիշ սիրողները բնաւ են դուրս եկել ընդամենը տասն և երկու անգամ: Նոյն տարեկան ընթացքում հայերէն լեզուով գրված է ընդամենը տասներկու ներկայացում և երկու պարահանդէս:

Միայն թատերաւորների տուած ներկայացումներից և պարահանդէսներից զուտ արդիւնք մնացել է զանազան բարեգործական նպատակների իսկ առաւելապէս զարգարանի օգուին մօտ 800 ռուբլի:

Այս մեր խմբի համեստ գործունէութիւնը մի գաւառական քաղաքում, ուր գործին ներկայացնող սիրողները միայն գիտեն, թէ ինչքան դժուարութիւններ կան մի ներկայացում գլուխ բերելու համար: Ընթերցողներին մեր նուազ զատել, թէ որքան իրաւացի է պիղծակցից իր թիւթաւոր ծառայութիւնը:

Զ. Ջալալեան

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, փետրվարի 27-ին

«Մշակի» 43 համարում Տէր-Մարգարեան երեցիորդի նամակը կարդացի. Երեցիորդ, վերջապէս, փորձ է անում և ձիւր թափում արդարաւարտ «Մշակի» անցեալ տարեկան № 249-ում «Միակական» և այս տարեկան № 19-ում տպագրված իմ նամակի դէմ:

Ուշիմ ընթերցողը կը տեսնէ, որ երեցիորդի այդ փորձն ու թեւերն անելը ապագային է, որովհետեւ ոչինչ չէ հրքում նա իր գրուածքով: Նա բառապաշարութիւններ է անում միայն, իսկ մեր գրած լրագրութիւնը մնում է դարձեալ զուտ իրողութիւն. այսինքն՝ նա երեցիորդը եկեղեցական կալուածքից արձակել է նոյն եկեղեցու չքաւոր ծախականին և թշուառութեան մէջ թողել իսկ թէ նա այդ արել է մի եզրափակ, մի խել, թէ մի թղթիկ թելագործութեամբ, դա բոլորովին այլ խնդիր է ձգարարութեամբ ասէ, որ ոչ մի ստորկանութիւն եկեղեցու գաւառից (և ոչ աստուար տնից) անանց եկեղեցու վարդապետ կամ երեցիորդի ինչորեք և պահանջման կամ զիմումի՝ իրան բաւական չի համարի՝ մի օրհնաւոր, աղաքատ և բարոյական րեսանդի գուրտանել և քաղցած թողնել: Ուստիկանութիւնը կարգ-կանոն, օրէնք, մեծ ունի, անխառնութիւն ունի: Նա ինքն իշխան հայ երեցիորդն ոչ չէ, որ ինչ քէֆը տա՞յ այն անէ, առանց իր իշխանութեան թղթաւորութեան և ժողովրդի կամքը հարցնելու: Ուստիկանութիւնը պարտաւոր է դուրս անել այն դէպքում միայն, երբ նրան կը յայտնեն, թէ պէտք է դուրս անել:

Յետոյ, Հարցնում ենք երեցիորդին. ինչ կապ

ձայն, մի խիստ ախորժակի երգի գեղեցիկանք, մի տեսակ զբաղաւոր հայերէնով: Երգողը Հայկական գիւղի ծերունի տանուտերն էր, որ իր սիրուն եղները գովելով կը լրացնում էր իր սիրուն լէ, լէ՛նները, զբաղված իր դաշտային մշակութիւնով: Նա մի բարձրաստակ, աշխույժով ի ծերունի—երիտասարդ էր, կրում էր իր ուսերի վրա մի հրացան, որը ցոյց էր տալիս, որ նա պատրաստ էր ինքնապաշտպանութեան համար: Դժնդակ գիւղական վարդապետ, տօթակէզ արևը, անընդհատ թշուառութիւնները չէին կարողացել մեղցնել նրա մէջ կորոյն ու կենդանութիւնը: Երբ մենք մօտենալով նրա աչքովն ընկնա՞ք, նա իր արօրը կանգնեցրեց և լռեց երգելուց: Նա ճանաչեց Բաֆֆին, երկու բարեկամները հետուից իրար նայեցին և գուցէ սրտով էլ իրար հետ խօսում էին:

«Ես քե ճանաչեմ Մէլիք Միրզայ լւծն», խօսեց հետուից ծերունին, միմեկին կերպով էլ պատասխանեց Բաֆֆին իսկ ծերունու հրապօրէի գիւղական երգի բովանդակութիւնը, որ ես արձանագրելով պահել էմ մինչ օրս, մօտաւորապէս հետեւեալ կերպով էր կազմված:

Ժիր եղերս առաջ տարէք արօրս, Երբ կէս է, դեռ չենք հերկել լողորդ: Անձրև կը գալ կը կանաչեն արուբերս, Եարժկեցէք, շատ ու շատ են դալ տերս: Նախորդ հունձը քուրդը տարաւ, Կուլ տուեց, Կեր ու զարի, լարդ ու ցորեն չը լիտեց: Շուտով կը գան արուն, ձմեռ, բուշ, բորան, Մով կը լայտեն անբաղգացած Հայի վերան, Դէ՛հ, քաղցեցէք, առաջ տանենք վալուրան, Տէրն է միայն իւր արտերիս պահապան: Իրիկվան դէմ ձեզ կարճակեմ, կեր թիւր տամ, Դէ՛հ վար արէք, ձեր ոտներին ես դուրբան: Լէ՛, Լէ՛, Լէ՛, Լէ՛, Լո՛, Լո՛, Լո՛, Լո՛, (ամեն տան վերջում):

(Կը շարունակվի)

ուսնի վերադարձնալ ընտանիքի բարեկեցութիւնը մեր նկարագրած նրանց անցեալ թշուառ դրութեան հետ, որի մասին է խօսքը: Ինչ բանախաղութիւններ էք անում. ձեզ ասում ենք, ահա թէ ինչ:—Բնականաբար զարգացող 14 տարեկան տղանում է այս փետրվարի մէկին յետոյ, իսկ մինչև այդ օրը՝ ամբողջ հինգ ամիս նա պարագայ էր ի թշուառ: Իսկ այն, իբր երջանկութեամբ՝ «արդի դրութիւնը» դեռ ստեղծեցիք նրա համար, թէ իմ և մի բարի ուսուցչի միջնորդութեան շնորհիւ ստեղծվեց: Բայց չէ, դուք՝ իբրեւ երեխայի, նրանց երկամիկ լուսացքի հայտնաբերի մէջ էլ մտնելով, ձեր «երկի կը ասանայ»-ներով մի այլ ուսուցչի էք մէջ բերում, թէ՛ 10—12 տարեկան էլ հասցնում եք և հարևանների աներին հակադրուց եւ ասանում: Այս էլ այսպէս:

Ձեր գրածից բան չէ հասկացվում, դուք ձեզ համար էք գրել, թէ ընթերցողները, բան գիտե՞ք, ասացէ՛ք բաց ճակատով, մի ստրկանաբար փախուստ տալով: Ո՞վ է ձեզ վստահել, միջոցների դիմել. կարճում էք, թէ ես եմ վազել էլ միտածին և խոցեցրում պառակտական բամբակաւորներով: Ի՞նչ, պարտն, այդ դուք լաւ գիտե՞ք և յիշում էք: Մի թաղանթէք ձեր դոկումենտներն այս մասին եւ, ցոյց տուէ՛ք, ինչ նպատակ ունեւ եւ, որին հասնելու համար «միջոցների մէջ խտրութիւն» եմ գտնում:

Յայտնում եմ, պարտն, որ, մեր նպատակը եղել է ցոյց տալ ձեր «արդի» երեխայի փախուստը վարժուէ՛ք ձեր թշուառ եղբորդէ՛մ: Մեր բուն նպատակը եղել է՝ օգնել մի թշուառ ընտանիքի և ոչ միայն այդ որդան կարողացել, արել ենք, այլ և ընկնելով կոնսիստորի ձեռքը՝ մեր հօտի կաղ ոչխարին պաշտպանելու համար զրկվել ու պատժվել ենք: Ի՞նչ անձնական հաշիւ ունեւի՞ք մեզ մինչև այս թշուառի հարցը, որ ուսուցչի մէջ բերում:

Թաղանթներ եկեղեցու հաստատում և մշտական միաբանութիւն:

Թարութիւն քառ. Ճուղուրեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսի քաղաքային դռնաւան անցեալ տարի մերժեց նպատակ նշանակել հայ-եկեղեցական ծխական դպրոցներին այն հիման վրա, թէ նրանք ներթափանցաւոր ապահովված են: Այս առթիւով ժողովրդական ուսումնարանների դիրքերը Գիւմրիի գրում է քաղաքագլխի պաշտօնակատարին, որ նա չը գիտէ, թէ ինչ փաստերի հիման վրա Թիֆլիսի դռնաւան եկել է այդ եզրակացութեան: Ինքը, զիրեկտորը, որ կառավարում է յիշված դպրոցների եկամուտները և ծախքերը գումարները, պնդում է, որ այդ դպրոցները ներթափանցաւոր ապահովված չեն: Որովհետեւ հաստատութիւն իր խօսքերի, Գիւմրիի յիշում է, որ Թաղանթեան ուսումնարանի ուսուցիչները ոտնի չեն ստացել 1900 և 1901 թվականների համար, որովհետեւ եկեղեցու երեցիկները անյայտ պատճառով դադարեց նպատակներ տալուց: Հաւանաբար էլ միտածնեցող եկեղեցու ծխական դպրոցը տարեկան մուտք է ունեցել 553 ռուբլի, այն ինչ ծախք եղել է այնտեղ 996 ռուբլի: Աւելի լաւ դրութեան մէջ չեն և միւս ուսումնարանները: Այս պատճառով նա խնդրում է քաղաքագլխի պաշտօնակատարին՝ ներկայացնել իր միջնորդութիւնը դռնաւանի քննութեան:

Այս օրերս Պետերբուրգում ծանր և երկարատեւ հոգեկան հիւանդութիւնից յետոյ վախճանվեց վրաց երիտասարդ բանաստեղծ Իլյան Գրիգոր Արաշիճեան: Հանգուցեալ երիտասարդը առաջնակարգ բանաստեղծներից չէր. սրա գրած բանաստեղծութիւնների մէջ առանձին և խորհրդաւոր իրաւ չէ՛ք գտնի, բայց այնուամենայնիւ իր պատուաւոր տեղն ունէր բռնած նորագոյն բանաստեղծների մէջ: Հանգուցեալը ճարտարապետ էր և լաւ էր տիրապետում լեզուն. սրա բանաստեղծութիւնները տպվում էին համարեա ըրոր պարբերական թերթերում, իսկ երկու տարի սրանից առաջ սրա ըրոր գրութեանը լոյս տեսան առանձին գրքով: Հանգուցեալը աշխատակցում էր «Իվլերի»-ին 1893—96-ին իբր ֆելիետոնիստ: Հանգուցեալը շատ ունէր նաև ոտանավորով թարգմանած երկեր:

Ձիւղորդում են, որ չորեքշաբթի, ամսիս 19-ին, վրաց ազնուականների թատրոնում դերասան Յ. Արեւիանը, սիրողների մասնակցութեամբ, ներկայացնելու է Ա. Արեւիանի «Մարտիկ»-ը: Նորագոյնը նոր դրամա:

Ներկայացվում են և պետական կառուածները մինչև 19-ին, Թիֆլիսի կարգադրել է, որ ուսուցչական կառուածներին պետական հոգեւոր յատկացում տրուի: Դրանք որ և է նախնական պայմանների և անվերջ ժամանակով:

Թիֆլիսի քաղաքային ուսարկան իր նիստում, որ տեղի ունեցաւ մարտի 6-ին, ի նկատի առնելով նախնական վարչութեան կարգադրութիւնը՝ քաղաքային ուսումնարանական կոմիտէի գործունէութիւնը, որոշեց իր վրա վերցնել թէ՛ Միջաշխեան արհեստագործական ուսումնարանի և թէ՛ քաղաքային պրոֆէսիօնալ արհեստանոցի անտեսական կառուածութիւնը՝ նրանց գործավարութիւնը կենտրոնացնելով ուսարկայի II բաժանմունքում:

Ռուս նշանաւոր գրող Գոգոլի ծննդեան տարեգարծի օրը, մարտի 19-ին, Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան կարգադրութեամբ, կրկնապարտի Գոգոլի արձանի բացման հանդէսը: Արձանը արդէն կանգնեցրած է Ալեքսանդրեան այգու միջին մասում: Նա յիշված է քաղաքի հաշուով:

Ղազարիի հետագրում են «Нов. Обзор» լրագրին, որ հրացանածութեան ժամանակ սպանված են յայտնի աւազակներ Սուրէյման և Ասադ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑԻՑ մեզ գրում են. «Մարտի 9-ին համալսարանի նորաշէն ուսանողական ճաշարանի ընդարձակ դահլիճում Գրիգոր Առնոլդու յարգողները, հրապարակախօսի մահվան տասներորդ տարեդարձի առթիւով, գրական-հրաշտակալ երեկոյթ են սարքում, որ տեղ ամբողջ գրական մասը ներկայած է յինչուր Գ. Առնոլդու յիշատակին և գործունէութեան: Ի միջի այլոց կը կարդացվեն հանգուցեալի առաջնորդող յօդուածը՝ «Երէկ, այսօր և վաղը» և մի ֆելիետոն: Մուտքը ձրի է: Հրապարակաւորը շատ չքեղ են և ճաշակով են պատրաստած, հանդիսեցալի պատկերով: Ամբողջ հայ գաղութը հրաւիրված է: Սա առաջին փորձն է, որ գործնական կերպով մտնում են հայ գաղութի մէջ կապ գցելու հարցին: Ի սրտէ ցանկանում ենք աջողութիւն:

ՄՈՎՍԷՍ գիւղից (Ղազարի գաւառ) մեզ գրում են. «Մասնիկ ձիւների պատճառով գիւղի դրութիւնը վատ է: Թէ խտր և թէ դարմանը վերջացել են, անային անասունները կեղտոտ չունենան: Ուղարկները արդէն կոտորվում են տանեկանիւ: Մեր մարդիկ չեն յիշում իրանց կեանքում այսպիսի ձիւն և ձմեռ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՍՄԱԿ ՊԱՐՄԱՍՏԱՆԻՑ

Զօհան, փետրվարի 23-ին Յաճախալի պատանող երկրի ցնցումների աւազան յիշեցնել են տալիս ազգաբնակչութեանը մօտիկ անցեալում տեղի ունեցած դառն իրողութիւնը: Ուղիղ տաս տարի է անցել այն օրից, երբ երկրաշարժից կործանվեց հին Զօհանը, որ այժմայն նոր Զօհանից 15 վերստ հեռավորութեան վրա է գտնվում, որտեղ հազարաւոր մարդկային զոհեր կուլ գնացին գետնի տակ: Ներկայումս էլ երկրի ցնցումներից ազատ չենք մնում:

Ամսիկ 11-ին, գիւղի մի մասի 10 և 12-ին, տեղի ունեցաւ սաստիկ երկրաշարժ, որի ցնցումները տեղից 2—3 րոպէ: Ազգաբնակչութիւնը սարսափած դուրս էր թափվում փողոցներն ու բակերը: Մարդիկ դրում ցրտի տակ երկար սպասում էին երկրաշարժի կրկնվելուն, բայց, բարեբաղդաբար, կրկնութիւն չեղաւ:

Շիրվանում համաճարակ հիւանդութիւն է երևացել: Շիրվանը հին պարսկական գիւղաքաղաք է, ծուռ ու մուռ փողոցներով: Քաղաքի միջով հոսում է մի առու, որտեղից և վերջնում է ժողովուրդը իր խմելու ջուրը: Ինչքան կարելի են անել այդ ջրի մէջ և եղբրքն բնկած ինչ տեսակ կեղտոտութիւն առէ, սպտիկած անասուններ առէ կան այդտեղ Շատ հազարաւոր են, որ այսպիսի անապատութիւնից յաճախ առաջանում են զանազան տեսակ վարակիչ հիւանդութիւններ, որոնցից մէկն արդէն սկսել է իր առատ հունձը: Անցած յունվարի 20-ից սկսված մինչև օրս շարունակվում է մարդկանց յին կոտորածը: Ձօհանի թիւը հասնում է օրս:

կան 10-ից մինչև 15: Շատերը չարախնդրով ընկած անթաղ են մնում այն կամ այն խուղ փողոցներում: Երբ չը լինելու պատճառով հիւանդն սկզբից սրտի թուլութիւն է գգում, պտուղում է 8—10 օր, ապա սկսում է լուծել երեք օր շարունակ, յետոյ հիւանդը մեռնում է: Շատ զարմանալի է, որ այդ հիւանդութիւնից վարակվածը երբեք չէ առողջանում, բոլորն էլ զոհ են գնում:

Ա. Օհանջանեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Вечерняя Почта» լրագրի թղթակիցը հաղորդում է Ագրիանօպօլիսի հետեւալ մանրամասնութիւնները երկաթուղային այն գնացքի խորտակումն առաջացնելու փորձի մասին, որ երթնելու է քաղաքական սահմանի և Կ. Պոլսի մէջ: «Երեւանի գիւղեր, գրում է թղթակիցը, երկաթուղային գծի ընթացքի տակ Զօհան և Զերիկէյ կայարանների միջև, դրված էր զինամիտ մի գունդ: Վաղ առաւօտեան այն ոստիկանը, որ հսկում էր գծի վրա, ուշադրութիւն դարձրեց նոր փորված հողի վրա ընկած սերի տակ և տեսաւ գունդը: Դիմաւորի այդ գունդը դրված էր այն հաշուով, որ պայթէ այն ժամանակ, երբ գծի վրայից կանցնէ երկաթուղու գնացքը: Երբ այդ տեղին մօտեցան ուրիշ ցատկաններ՝ նրանք նկատեցին և մի այլ գունդ, որ դրված էր ընթացքի տակ առաջինից ոչ հեռու: Երկու գունդերը միասին քաշում էին 20 կիլոգրամ մի Ո՞վ էր արդեօք նախապատրաստել զարհուրելի աղէտը—յայտնի չէ: Մի քանիսը ասում են, թէ դա քաղաքայինների գործն է, բայց բանն այն է, որ այդ տեղերում չը կայ քաղաքական ազգաբնակչութիւն և նրանք չեն մտնում մակեդոնական կոմիտէների գործունէութեան շրջանի մէջ: Կայ և մի ուրիշ երկաթուղութիւն, որով երկաթուղու կործանման փորձի մէջ մեղադրվում են հայ յեղափոխականները, որովհետեւ մի քիչ հեռու այդ տեղից, Ոսթօթօյի մօտ, ապրում են հայեր: Դիմաւորի երկու գունդերն ևս տարված են Ագրիանօպօլիս: Երբ հիւանդութիւնը գնացքին վայել մօտ շարժուեցին կուրբան-Բայրամի տունը, վաղին տարաւ նրանց պարտէզ և ցոյց տուեց այդ գունդերը:

Չմտնելով վերադարձի առթիւով Հարաւային Աֆրիկայից՝ Լօնդոնի մի քանի լրագրիչները նորից քննադատում են բօէրական գերիներին հայրենիք վերադարձնելու հարցը: Շատ բօէրներ, ինչպէս յայտնի է, չը նայելով որ խաղաղութիւնը վաղուց կնքված է, թոյլ տուելով չեն ստանում վերադառնալու հայրենիք և մնում են գերութեան մէջ: Աղատաւոր «Speaker» շարաթափերը, խօսելով այս մասին, ասում է. «Մենք կը ցանկալինք իմանալ, ինչ իրաւունքով անգլիական կառավարութիւնը պահում է Հնդկաստանում 800 գերի բօէրներ: Այդ լուրը իմացվել է Զամբուէի պատասխանից: Մակ-Քէյլի հարցազնուածին Ուղիղ է, այդ գերիները հրաժարվելու հաւատարմութեան երգում տալ էր իրենց թագաւորին և չը կամեցան ստորագրել այն թուղթը, որով նրանք իրանց հպատակ են ճանաչում: Նրան, այնուամենայնիւ, այդ հրաժարումը կարող է բաւարար պատճառ համարվել կառավարութեան և օրդ Միլիէրի համար՝ արդեւորեալ նրանց վերադառնալ հայրենիք, բայց ոչ թէ զրկել նրանց ազատութիւնից և պահել գերութեան մէջ:

Եւրօպայի հայ-ուսանողական միութեան ներկայ 1903 թվ. տարեկան համագումարը պէտք է տեղի ունենայ Բելգիայի մայրաքաղաքում, Բրիւսէլում, առաջիկայ ապրիլ ամսի 1-ին:

ՄԵԱՅԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՂՈՒԹԻՒՆԻՑ

11 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. «Որէնքների ժողովածու» մէջ հրատարակված է Բեսարաբիայի, Վոլինի, Եկատերինօպոլի, Պոդոլիան, Պոտամպայի և Ուկրաինի նահանգներից ձիւն արտահանելու վերաբերմամբ արդեւոր վերացնելու մասին և ամառը գործիչների փոխարքարձ կրէդիտի բնկերութեան թոյլատրել փոխառութիւններ տալ արագաւորի մեքենաների երաշխաւորութեամբ:

ԿԱՄԻՇՆԸ: Բազմաւ և զիֆտերիտ հիւանդութիւնները սաստիկ տարածված են երկաթուղային մէջ գաւառում: Եռանդներ միջոցներ են գործադրում հիւանդութեան դէմ: Մաղիկ հիւանդութիւնը թուլանում է:

ՊԵՐՄ. Բացվեց ուրախան երկաթ արդիւնահանողների և գնողների առաջին համաժողովումը: Բորսային կոմիտէի նախաձեռնութեամբ կազմակերպված համաժողովները տեղի կունենան Պերմում տարեկան երկու անգամ, մարտի 10-ից մինչև 17-ը և սեպտեմբերի 15-ից մինչև 22-ը:

ՍՕՅԻՍ. Մտադարձն է այն տեղեկութիւնը, որ իբր թէ ուսուց գաղտնի գործակալները սահմանի վրա հետամուտ են լինում, որպէս զի

գործադրվեն մակեդոնական կոմիտէների դէմ ձեռք առած միջոցները: Պատշաճաւոր իշխանութիւնների կարգադրութիւնները, կառավարութեան նախաձեռնութեամբ, եռանդով գործադրում են:

ԼՕՆԴՈՆ. Համալսեցների ժողով Այն հարցապնդումին, թէ աղողութիւններ է անում ըէֆօրմների գործը Մակեդոնիայում, հրանքօրն պատասխանում է, որ ինքն այլ ևս տեղեկութիւններ չունի: Անգլիական հիւանդութիւնները հրամանագրված է գործել իրանց ուսուցչական օրհանգրգանքով: Նրանց տեղեկութիւններ հաւաքելու ժամանակ և միանալ նրանց հետ այն առաջադրութիւնների յարուցման դէպքերում, որոնք նպատակ ունեն նպաստել ըէֆօրմների իրական գործադրութեան:

ՍԱՆՏՈ-ԴՕՄԻՆԳՈ. Սենատը Մակեդոնիայի վերաբերեալ հարցապնդումին, Դէլիասէ պատասխանեց, որ Ֆրանսիան չէ թողնում այդ հարցը առանց պատշաճաւոր ուշադրութեան: Ֆրանսիան կը գործէ միայն միւս պետութիւնների հետ միասին:

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ. Ս. Վինգէտից հաղորդում են, որ մարտի 9-ին Ս. Ֆրիէր հրապարակեց արտաքին քարէ սատիկ անձրեւ և մոխիր: Շատ մարդիկ սպանվեցին:

ԿԱՊԵՏՏԱՒ. Նահանգապետը թոյլատրեց ազատել քաղաքական պատժաւորներով բոլոր բռնաբաններին Մի մասը արդէն արձակված է, շարաթափ վերջը բոլորը կազմավեն:

12 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Լրագրիչները հաղորդում են, որ մարտի 11-ին վախճանվեց Դէլիգէնում յայտնի նկարիչ պրօֆէսօր Վիլլիվալդ: ԼՕՆԴՈՆ. Կէսօրից սկսած, զանազան տեղերում նկատվում էին երկրի ցնցումներ, Լիւկում—երկու ստորերկրային հարուածներ և բնակիչները փախչում էին տներին, Աֆրէտունում 3 հարուածներ, մի քանի տներում քանդվեցին ծխնետոյգները, տեղեկութիւն դեբը կտրվեցին: Այսօրում վայր ընկաւ ծխնետոյգ, ոչ մի տեղ հաւանոր վնասներ չեն եղել:

ՍՕՅԻՍ. Թագաւորը չեն իշխանի ուրիշ երեխաները ճանապարհ ընկան Մէնսոնա: Իշխանը կը մնայ, մինչև որ կը վերանան շարունակող տարածալուծութիւնները միմիկտների միջև: Եկան մի քանի օտարազգի թղթակիցներ՝ գործերի դրութեան հետ ծանօթանալու և Մակեդոնիա գնալու համար:

ԲԵՐԼԻՆ. Բելիստապը աւարտեց բիւլետէրի գործը ընթերցանութիւնը և յետաձգեց նիստերը մինչև ապրիլի 8-ը:

ՊԱՐԻՉ. Կլէմանսօ պահանջում է ջնջել դեռ պանթիւնը Վատիկանում: Դէլիասէ բացատրում է, որ Վատիկանի հետ ունեցած յարաբերութիւնների մէջ ոչինչ այնպիսի բան չը կայ, որ արդարացի էր դիտարկութեան ջնջումը: Կլէմանսօի առաջարկութիւնը մերժվեց:

ԼՕՆԴՈՆ. Դէրբի կոմսութեան մէջ զգացվում էին երկրի թեթեւ ցնցումներ:

ՎԻԼՆԵՍՏԱՒ. Գինեւրալ Մատոս հեռագրեց վենեցուէական փոխ-նախագահին, որ այն դէպքում, եթէ կոնգրէսը կրնա ինչ հասարակ հրաժարականը, նա, Մատոս, իր ամբողջ ազդեցութիւնը գործ կը դնէ ապստամբների պարագլխների վրա՝ ներքին պատերազմին վերջ տալու համար:

ԲԵՐԼԻՆ. Բոլոր չրմանների պատգամաւորներից բաղկացած կոմիտէներն վճռեց պաշտպանել կառավարութիւնը ընտրութիւնների ժամանակ և կարծիք յայտնեց սահմանադրութիւնը վերաքննելու մասին ծինացար Մարկոփիչի պրօգրամով: Կոմիտէներն առաջարկեցին, որ ազատամիտներից և չափաւոր արմատականներից:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Մովային զինաւոր շտաբի հրամանատար փոխ-ծովապետ Ալէյան նշանակվում է ծովային միմիկտութեան կառավարիչ:

«Правительственный Вѣстникъ» լրագրում տպված է երկրագործութեան միմիկտութեան ուսումնական կոմիտէի հաղորդագրութիւնը այն բանի մասին, որ Ա. Ֆ. Դէլիգէն ֆրիմայի հիմնադիրը հիմնել է 500 ռուբլիանոց մի պրէս-միա գիւղատնտեսութեան վերաբերեալ գրութեանը: Դիմաւորի համար Պրէմիան կը տրվի 10 տարիների ընթացքում իւրաքանչիւր տարի, սկսած 905 թվականից: Առաջին կոնկուրսի թէման է—խոշոր եղջիւրաւոր անասունների կերակրելու ուսական տնտեսութեան պայմաններում: Երկրորդը—հողի մեքենայական մշակութիւնը ուսական տնտեսութեան պայմանների համեմատ:

ԽՈՒՍԱՆ. ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԲԻՆԻՍԻՍ Զրատարականները թուլանում են: ՏՅՈՒՆԻՆ ԻՍԱՀԱՅ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԽԱՆ

Электротпечатная Груз. Изд. Т—ва, Б.-Ваневская ул.